

ALGORITMIZAREA FIINȚELOR

Cum se observă din titlu, *Homo deus: scurtă istorie a viitorului**, cartea lui Yuval Noah Harari discută sursele de putere ale omului modern, cu începere mai ales după al doilea Război Mondial. Abordarea de start este una iluministă, glorificând progresul și apoi trăgând concluzii optimiste pentru viitor. Impresia este de euforie progresistă, dar e drept că uneori defilarea se suspendă iar maestrul de ceremonii expune el însuși goliciunea Împăratului.

Mai întâi sunt prezentate succesele științei, anume combaterea foametei, violenței și bolilor. De unde și concluzia progresistă: nu avem nevoie de rugăciune pentru a fi liberi. Chiar și înfrângerile științei sunt victorii *à l'envers*: înainte vreme oamenii mureau de subnutriție, acum mor de obezitate. Ca să fie mai convingător, autorul oferă procente, indiferent că e vorba de timpuri îndepărtate. Astfel, între 1692 și 1694 ar fi murit de foame 15% din populația Franței și tot așa. Chiar dacă și acum mai sunt persoane care suferă de foame, aceasta ar fi voința politicianilor, nu un flagel necontrolabil. Nimic în aceste prime pagini despre mâncarea falsificată și toxică, nimic despre descurajarea populației de a-și produce propria hrană, nimic despre faptul că întreaga populație a lumii civilizate se află la cheremul unor producători alimentari abstracți și greu verificabili. La fel, se oferă ca exemplu milioanele de chinezi scoși din sărăcie cu începere din anul 1974. Nimic despre drasticul control social din China, nimic despre țăranii cărora li se confiscă pământurile pentru a face loc diverselor investiții corporatiste.

O altă victorie a fost înfrângerea virusurilor ucigătoare: Moartea Neagră (ciuma), tifosul exantematic, varicela, SIDA, gripa ș.a.m.d. Într-adevăr, carnagiul produs de molime e înspăimântător. Virusurile au omorât mai mulți oameni decât toate războaiele la un loc. Tsunami-urile virale au fost liniștite dar, așa cum previne și Yuval, nimeni nu ne poate garanta că o nouă epidemie înspăimântătoare, căreia să nu îi știm leacul, nu va exploda în viitor.

Cum că pistolul din primul act nu ar trebui să tragă într-al treilea

O altă „bunăvestire”, cam cum o numește chiar autorul, este că războaiele sunt pe cale de dispariție. Conform cifrelor oferite, din cele aproximativ 52 de milioane de persoane decedate în 2012 doar 120000 ar fi pierit în războaie. Observăm că prognoza e făcută înainte de izbucnirea războiului

din Siria și a confruntărilor din Ghaza, de exemplu. E interesantă și remarca aceasta: majoritatea oamenilor a ajuns să privească războiul ca pe ceva de neconceput. Mă gândesc că exact în 2018 în Regatul Suediei cetățenilor le-a fost distribuită o broșură în care li se ofereau indicații despre pregătirea de război. Profitul și afacerile internaționale ar fi principala frână în calea conflictului. Propaganda pro-globalism și multiculturalism este evidentă. Dar poate că Harari are rezon. El și vorbește despre noua ordine mondială. Interesant este că și el vede armele nucleare ca pe un vaccin împotriva războiului. Optimismul vine și din faptul că actualmente combatanții preferă să facă recurs la „bombe logice”, respectiv softurile hackerilor. Bunul simț îl determină să concedă că războiul cibernetic ar putea foarte bine să-l declanșeze pe cel nuclear, orișicât.

Nici terorismul nu ar fi un pericol real atâta timp cât în 2010 el ar fi responsabil de moartea a (doar) 7697 de oameni, în timp ce obezitatea și bolile au făcut aproximativ 3 milioane de victime. Cum nu ne-am aflat printre acele victime, putem conchide și noi cu autorul că pentru americanul și europeanul de rând Coca-Cola e o amenințare mult mai letală decât al-Qaida. De altfel, teroriștii sunt asemănați unor muște care ar rămâne doar iritante dacă nu ar primi sprijin de la anumite guverne (nu se insistă aici). Un nor metafizic umbrește această viziune paradisiacă: istoria nu tolerează vidul, deci oare ce ne pândește din hăuri? (Cum se știe, majoritatea pozitivistilor disprețuiesc religia cu cât sunt mai superstițioși).

Moartea morții și învierea fericirii

Într-adevăr, Harari își dă seama că am ajuns la stadiul în care planeta trebuie protejată de propria noastră putere. Acest lucru nu-l împiedică să admire postumanul, adică saltul de la *Homo Sapiens* la *Homo Deus*. Dovada că Dumnezeu eram noi înșine ar fi faptul că moartea își trăiește ultimele zile. Mai întâi că multora nu le mai convine deloc reprezentarea morții ca un prag către un univers spiritualizat, mai apoi s-a decis că omul ar muri din cauza unor probleme „tehnice” (virusuri, accidente). Nimic metafizic, așadar, ar ajunge un Service sofisticat și am putea, pentru început, trăi 500 de ani. Deja bogații lumii investesc sume mari în cercetarea morții (medicină regenerativă, nanotehnologie). Firește, o asemenea reușită ar însemna redefinirea sistemului nostru social, dar asta nu e principala

problemă. Chestiunea ajunge în situația penibilă a nemuritorilor descriși de J. Swift, struldbrugii.

Tinerețea este în legătură cu *dreptul la fericire*. Dar și aici lucrurile sunt mobile. Epicur recomandă îndepărtarea de durere, dar în același timp trăia frugal. Jeremy Bentham considera că binele suprem e fericirea maximă pentru un număr cât mai mare de indivizi. Ar mai fi multe alte opțiuni, dar mă refer doar la cele menționate de autor. Analizele ulterioare sunt mai interesante, întrucât arată cum investițiile statului sau ale diverselor instituții nu au avut niciodată ca țintă fericirea individului, ci avantajul lor. La fel este folosită și educația, de pildă. Până și Declarația de Independență a americanilor garantează dreptul doar la *căutarea* fericirii, ceea ce n-avea decât să facă fiecare cum putea. Cu alte cuvinte, contribuția lui Thomas Jefferson la fericirea individuală a fost limitarea ingerinței statului în viețile cetățenilor.

Se observă apoi că în societatea contemporană bogăția nu aduce neapărat fericire. Țări mai sărace pot avea cetățeni mai fericiți decât altele mai bogate. În țări cu economii dezvoltate, sinuciderile și uzul antidepressivelor pot fi răspândite (de la mine citire: Lituania e fruntașă la sinucideri în ultimul deceniu, în timp ce Nepalul este codaș. România era anul trecut pe o mediană poziție 40, umăr la umăr cu Norvegia). Puțin perversă mi se pare zisa că salariul nu are efect asupra fericirii. Însă e adevărat că fericirea e în funcție de așteptările noastre și că nu atât succesul o întreține, cât senzația biologică a succesului. La John Stuart Mill problema era simplă: caută plăcerea, fugi de durere. Însă masochismul poate și el provoca mare plăcere unora. De la acest punct se trece la metodele de stabilizare a senzației de fericire. Așa se ajunge la discuția interesantă despre o medicație a fericirii, ceea ce arată că omul postuman nu mai știe să se auto-stimuleze. Dar adevăratul pas postumanist este propunerea de substanțe farmaceutice pentru obținerea unor soldați foarte motivați. Ce să mai spunem de sportul de performanță, care are în spate laboratoare specializate în producerea de substanțe anabolizante... anti-radar. Aici Harari nu mai expune o mină radiantă și se întreabă dacă această căutare a fericirii (mai ales confort și senzații tari) nu e chiar blestemul speciei. Cum ar spune buștii: exact căutarea isterizată a fericirii aduce nefericirea.

E adevărat că nivelul financiar nu induce automat starea de fericire, dovadă înființarea unui Minister al Suicidului într-o țară avansată. Harari vorbește de un „tavan de cristal” pe care țările occidentale nu l-ar mai putea depăși în ce privește fericirea. Perspectiva e însă una brutal materialistă, căci degeaba ai satisfăcut nivelele de jos ale piramidei lui Maslow dacă cele superioare rămân incerte. În aceeași linie, cercetătorul își pune speranța în medicină și în ingineria biogenetică pentru a conserva și perpetua senzația de fericire, căci aceasta ar conta, nu reușitele în sine. Cu această abordare specifică psihologiei cenestezice ajungem

iar la stimulentele externe (vezi Ritalin), în loc să se accentueze dezvoltarea forței interne a individului.

Cine mai poate pretinde că nu e un biet algoritm?

De fapt, majoritatea fericirilor harariene au surse artificiale și externe, în niciun caz nu sunt de sorginte spirituală. De fiecare dată sfârșim în modificări ale DNA-ului pentru a obține cyborgi. Iată, încă din 2015 angajaților de la Epicenter Stockholm le-au fost implantate cipuri în mâini pentru a accesa mai rapid unele sisteme (nu era așa ceva de domeniul teoriei conspirației?).

Trecerea de la structurile organice la cele inorganice l-ar înălța pe Homo Sapiens la nivel de Homo Deus. Nu ni se explică însă cum aceste transformări ar avea impact și asupra eticii individuale sau eticii muncii.

Big Data e noul Dumnezeu al ateilor, până una alta. Ei văd organismele ca pe niște algoritmi cu care te poți juca după pofta necesității. Așa se face că se ajunge la exploatarea nerușinată a animalelor. Omul, care niciodată nu a suportat meciurile nearanjate, încearcă acum tot felul de ameliorări și așa ne întorcem la mult-hulitul eugenism, acum tot mai bine văzut (în 2015, Parlamentul britanic a votat în favoarea creării de „embrioni tri-genitoriali”).

Marxist, deci refuzat de subtilitățile exegetice ale teologilor, Harari este un excelent istoric al mentalităților. Păcat că adesea se aruncă spre înălțimi pentru care nu are detenta necesară. Bunăoară, microstudiul despre istoria peluzei este o bijuterie. Cu plecare în monarhia renaștantă franceză, gazonul a ajuns să reprezinte statusul social până și în țările arabe, unde irigarea lui e o risipă... strălucitoare. În zilele din urmă noi râdem de acele plăcuțe comuniste pe care scria „Nu călcați iarba! Amendă...”. Dar Harari își amintește că pe vremea studenției lui așa era și la Oxford. „Nebunia” gazonului chambordian e susținută de un act semiotic destul de simplu.

De la acest punct încolo, cartea nu mai e un exercițiu de admirație necondiționată a post-postmodernității postumaniste. De sub haina roz a noii corectitudini politice parcă se ițesc și ceva abuzuri. Fără dubiu, cartea merită citită pentru a fi conștienți de transformările uraganice pe care Homo Deus le-a declanșat. Finalul este chiar panicant, închipuind scenariul furturilor de date și ridicarea unor dictatori demenți care ar putea instaura regimuri de teroare fără posibilitate de rebeliune. De aceea, conchide autorul, forțele pieței trebuie controlate atent. Apa de colonie cu miros socialist are un iz aparte. Rămâne întrebarea absolut finală: ce se va întâmpla cu societatea când algoritmi fără conștiință, dar dotați cu inteligență, vor ști mai multe despre noi decât noi înșine? Asta indiferent pe ce planetă vom fi emigrat, după ce am epuizat actualul paradis.

*Yuval Noah Harari, *Homo deus: scurtă istorie a viitorului*, traducere de Lucia Popovici, Editura Polirom, Iași, 2018.